

ХЪШОВЕТЕ МЕЖДУ СТРАДАНИЕТО И КОПНЕЖА

Повестта „Немили-недраги“ от Иван Вазов е вълнуващ художествен документ за свободата на българските емигранти в Румъния. Сам опознал живота им отблизо, писателят пресъздава истината за тези достойни българи, посветили себе си на идеала за национално освобождение. Възкресявайки духа на една трагична и величава епоха, авторът разкрива преклонението си пред тях – мъченици, обрекли човешките си съдби пред олтара на българската свобода. Герои от величавото възрожденско време – страдалци, измъчени от тежкия живот в чужбина, те са готови да се борят и да умрат за свободата на родината.

Принудени да напуснат родните села и градчета и да търсят подслон и препитание в чужда страна, те изживяват своята мъченическа съдба, белязана със знака на страданието.

Особено драматично е несъответствието между жалкото настояще и възвишените мечти на хъшовете. Единственото, което крепи героите в тежкия, изпълнен с несгоди живот, е копнежът им по отечеството и вярата в бъдещето.

Далеч от родината си, от близките си, българските емигранти носят у себе си мисълта за България. Те стоически понасят изгнанието, съхранили силата на борческия си дух и идеалите на българското национално-освободително движение.

Успокоение и кратка почивка клетите несретници и скиталци намират в съня. Героите са победени от умората. Потънали са в дълбок сън. Образът им е видима противоположност на легендарния пробуден юнак. Натуралистичните детайли лишават от героичен ореол емигрантите..

Само Вазов може в две последователни изречения да изтъкне комизма: „скоро концертът, устроен от тримата заспали се усили“ и трагизма в съдбата на емигрантите „сънят успокояваше тия измъчени от бедността същества“.

В атмосферата на тясната изба образите са всекидневни, принизени до същността на несретниците. Те са захвърлени в един чужд свят, в който са нежелани и неприети.

С много любов и болка Вазов разказва за страданията и мечтите на хъшовете в последвалото лирическо отстъпление. То постепенно и убедително извисява образите на емигрантите. В градация се очертават страшните физически страдания на хъшовете. Отчаяни, прокудени от дома, те нямат избор. Високата цена на оцеляването в чуждата страна ги изправя пред нови борби в живота. Ежедневно срещат презрение и изолация. Богатствата и удоволствията, които предлагат браилските магазини, са недостъпни за скиталците. Това ги озлобява и изостря чувството им за справедливост. А невъзможността им за завръщане в родината прави мъката им непреодолима.

Но за хъшовете по-непоносими от глада и бездомничеството са терзанията на душите им: „Докога ще се продължава това съществуване? Какво правят в тая чужда земя? Кога ще видят своите семейства, своите мили съпруги, своите стари майки?“ – поредица от риторични въпроси, които очертават драмата на прокудените и докосват най-болезнените рани на душите им. Трагизмът на участта им произтича от принудителното откъсване от отечеството на което са се посветили.

С безкрайна скръб е изпълнена антитезата: „Бяха сред обществото, но бяха в пустиня...“, която разкрива усещането за отхвърленост. Чуждата земя не се превръща във втори дом. Тя им предлага само равнодушие, студенина и неприютност. Нейната същност е представена чрез библейския образ на пустинята, символизираща пространството на върховното изпитание, на смъртта. Авторът, използвайки разгърнато сравнение, внушава идеята, че чуждата страна не може да замени отечеството: „Румъния им даваше гостоприемство, но гостоприемството, което дава пустият морски бряг на изхвърлените от бурите мореходци, разломени и съсипани.“

Метафоричните образи на глада и бедността подчертават трагизма в участта на прокудените: „...кълките трепереха, а червата куркаха...“, „...гладът и бедността простираха отвсякъде ръце към тия нещастници“. Официалните власти и обикновените румънци не могат да разберат тия неугледни на външен вид, дрипави българи.. Не им дават работа и ги обричат на глад и нищета. За да оцелеят хъшовете са способни на низки деяния. Животът ги превръща във вагабонти, крадци, престъпници, които са преследвани и арестувани. Дори и за най-дребни провинения са хвърляни в затвора. Осъдени са на принудително бездействие, на безцелно съществуване, което ги преобразява в жалки подобия на героични мъже. Вазов горчиво заключава: „Героите бяха сега кокошкари“. С огромна болка повествователят констатира: „балканските орли стоеха в клетка“. Окована е мъжката сила на България, заключен е човешкият дух, а това засилва още повече страданието. В битката за оцеляване

хъшовете често преминават границата на общоприетия морал. Но унизителният емигрантски живот не може да унищожи човешкото достойнство на героите.

Творецът нарежда до най-почитаните революционери в Европа своите герои и мъченици чрез определението: „Един нов и гладен пролетариат, съставен от подвизи, дрипи и слава.“ Това е Вазовата дефиниция за хъшовете, принудени да живеят в чужда, негостоприемна земя, да търпят изпитанията на съдбата, крепени само от една голяма любов и от една мъка - България. Тъкмо тези презрени скиталци представят пред света новото лице на България, открито заявяват волята на народа си да бъде свободен. Пречистили душите си в страданието, те заслужават преклонението на потомците заради величието на непокорния си дух. Героизмът и святото им дело вече имат място в историята.

Оксиморонното съчетание „подвизи, дрипи и слава“ изгражда образите на хъшовете. Поставена в семантичното поле на българската лексика, думата „дрипи“ придобива друг ореол и се превръща в емблема на мъченичеството.

Подвизите, като израз на героичното минало, раждат славата. Не по-малко слава има в дрипите - символ на готовността да се отстоява направения избор, като се извърви най-трудния път – този, който минава през всички кръгове на страданието.

Само, който добре познава живота на хъшовете, може така затрогващо да ги изобрази. Иван Вазов има две незабравими срещи с тях, споделя страданията и патриотичните им мисли. Затова така дълбоко обича и уважава тези горди и смели мъже, вперили тъжни и замечтани погледи към милата и родна земя. Отхвърлени и обидени от румънското общество, те още повече страдат за България. Пътят към нея е затворен за тях и това ги измъчва. България е не само географско понятие, а жив образ, близък и скъп. Светлият спомен за отечеството им дава сили да понесат стоически ударите на съдбата. България е персонифицирана в образа на майка, която страда за прокудените си чеда, вика ги, показва им небето си, огнищата им. Като митични герои те докосват с поглед земята си, за да черпят от силата и: „И те ходеха често на брега на Дунава и гледаха зелените хълми на България. На, тя е там, усмихва им се, вика ги, говори им, показва им небето си, показва им огнищата им, възпоминанията им, мечтите им...“ И миналото, и бъдещето на героите е свързано само с една мисъл – България.

Непреодолима граница, но и свещена връзка за тях е величественият Дунав. Той е граница между родно и чуждо, между настояще и бъдеще. Образът му е многозначителен – една голяма непрекосима река и в същото време част от родното – просто „една бара“. Противоречивият образ на реката внушава драматизмът на преживяването - страдание и копнеж. Внушава трагичното раздвоение на Вазовите герои. Те усещат непосредствената близост на родината, но и нейната недостижимост. Антитезата „Как е близо и как е далеко!“ изразява тяхното състояние. Творецът напомня една изстрадана истина – раздялата винаги укрепва истинската любов. Като искрен израз на обич се тълкува откровението: „О, Българийо, никога не си тъй мила, както кога сме въвн от тебе!“. Мъчително за патриотите е да бъдат близо до родината и да не могат да се завърнат в нея : „Една крачка само – в нея са, един вик само - ще ги чуе“.

Носталгията по отечеството и съзнанието за безизходица, терзаят изгнаниците, призовани от родината, без да могат да откликнат на нейния глас.

Тя изпълва миналото, настоящето, мечтите им за бъдеще. За изгнаниците България е изгубеният рай. Превърнала се е в блян, в най-голяма ценност.

Финалът на лирическото отстъпление е своеобразна кулминация – прозрение за вечната обвързаност между човек и родина. Гласът на повествователя става глас на хъшовската общност и това променя глаголната форма на изказа от 3 л.мн.ч. в 1 л.мн.ч. – „ние“: „О, Българийо, никога не си тъй мила, както кога сме въвн от тебе! Никога не си ни тъй необходима, както, когато те изгубим безнадеждно!...“ Свидна е България. С нея са свързани домът, спомените, мечтите.

Сънят кара хъшовете да забравят униженията и несгодите. Той им дава възможност да помечтаят, да се пренесат в Балкана и да се видят в грандиозната решителна битка, която ще им донесе свободата. С такава мечта е свързан и сънят на Бръчков, младият посетител в кръчмата. Бръчков вижда Странджата и го чува как зове четниците към атака., вижда как Македонски люто и безмилостно мъсти на враговете. Битката напомня страховита природна стихия.: „А Балканът се люлее, горите шумят, ветровете духат и пушки гърмят из буките.“ Сънят пренася поета в един нов свят. Родината е превъплътена в образите на героите от реалната история и от настоящето. Изразява копнежите, предсказание е за бъдещата съдба на младия борец за свобода. Пробуждането на поета го приземява от света на мечтаното в действителността на хъшовския бит. Въпреки суровостта и трудността му, младият човек се отказва „тихото, сигурно и егоистично съществуване“ и избира саможертвата в името на

родината. Сменяйки феса с „капела“, младият човек символично загърбва робското минало и приема емигрантството като своя съдба.

Задълбочено вглеждайки се в душевния свят на хъшовете, повествователят разкрива техните психологически преживявания. Изразява преклонението си пред страданието – подвиг на верните народни синове. Те остават в паметта ни като мъченици и герои, белязани със знака на светостта, обrekli себе си на най-светлата кауза – националноосвободителното движение. Отхвърлени от румънското общество, хъшовете нито за миг не престават да живеят с мисълта за България, със сънищата и копнежите за нея и точно това им отрежда достойно място в пантеона на българската слава.